

Houtzaagmolen De Jager

In de vorige dorpskrant blikten we vooral terug op de gebeurtenissen in 2021, nu houden we ons beperkt tot de afgelopen weken en nemen we jullie graag mee in een verhaal over de dommekrachten. En nee, dan doelen we niet op de vrijwilligers of de molen zelf, maar op één van onze gereedschappen die we regelmatig in handen hebben bij zware boomstammen. We mogen immers graag omgaan met zware voorwerpen, maar hebben daar wel hulpmiddelen voor nodig.

Eerst terug naar de werkzaamheden van de afgelopen weken en wat doen we als Corrie voorbij komt?

Storm Corrie

Om maar met het laatste te beginnen: op 31 januari jl. raasde storm Corrie over ons land. Uiteindelijk viel het bij ons allemaal wel een beetje mee en zat het venijn 'm vooral in de windstoten. Maar ook daar houden we als molenaars rekening mee. Net als alle andere zaterdagen worden de zeilen aan het einde van de dag opgerold en achter de houten fokken geslagen. Vervolgens hebben we nog de mogelijkheid om de windborden uit te nemen.

Elke fok heeft een uitneembaar bord van ongeveer 2 meter lengte. De losse borden zitten in de uiteinden van elke 4 der wieken, dus dat scheelt enorm in de windvang. Bij een voorspelling als Corrie kiezen we er dan dus voor om de borden eruit te halen (zie foto). Daarnaast worden de wieken extra vastgezet met spanbanden, zodat de risico van stormschade zo klein mogelijk wordt gemaakt.

Werkzaamheden op de molen

De eerste weken van januari zat het qua wind niet heel erg mee, maar de laatste zaterdag van januari en de eerste van februari waren veelbelovend. Toch lukte het om op een van die rustige zaterdagen en dikke eiken boomstam de helling op te trekken. De vorige maand lieten we zien dat het een halve baggeractie was om de boom überhaupt bij de molen te krijgen, maar de helling op bleek ook een zware dobber. We schatten de stam zomaar op 5-6 ton aan gewicht. In dat geval is het heel goed luisteren naar de klanken van het haalwerk. Zolang het niet op een rare manier piept en kraakt, zit het vaak wel goed.

Nadat de stam op de helling lag, hebben we de molenmaker erbij gehaald om te vragen wat we ervan moeten maken. De opdracht is duidelijk: twee nieuwe windpeluwen (voor twee andere molens in onze provincie). Een belangrijke balk in de kap van de molen, vaak kort en dik. Vanwege de lengte van deze eik kon deze wel doormidden worden gezaagd, zodat we ze apart van elkaar kunnen verzagen. De maten van de 2 balken zijn ook verschillend. Dat doormidden zagen klinkt simpel, maar met een trekzaag ben je met 2 man een paar uurtjes zoet en onze kettingzaag is hier niet tegenop gewassen. Vandaar dat we Jos – een fervent verzamelaar van kettingzagen – hebben gevraagd deze stam doormidden te halen. Hij kwam met een kettingzaag met een blad van 75 cm aanzetten en het klusje was zomaar geklaard.

Na het doorzagen konden we de stammen 1 voor 1 naar binnen trekken. Als de wind meezit gaan we de stammen in februari en maart verzagen tot balken (de windpeluwen). Hierover de volgende keer meer.

Domme kracht of kelderwind

“Den Bouwmeester sal sijne werv met genoeg en deugdsam gereedschap voorsien. Bij desen sullen wel 10 à 12 Dommekragten, bij andere geseid Kelderwinden voegen. Onder alle de scheepsbouws nodige gereedschappen isser geen dat van meerdere gebruik of nuttigheid dan het Wind of Domme kracht is.” Deze lofzang komt uit een

boek over scheepsbouw van de bouwmeester Cornelis van IJk, die in 1697 in de voetsporen trad van burgemeester Nicolaes Witsens, die in 1671 ook een boek schreef over het bouwen van VOC-schepen. Ook hij beschreef dommekrachten. Wat een tijd dat een politicus diepgaand verstand had van scheepsbouwtechniek. Zulke politici maak je niet zomaar wat wijs.

De ode gaat nog veel verder en praat over de kwaliteit van het ijzer. De hardheid, de perfectie van de tandwielen en de beste leveranciers (Keulen, Duitsland). 40 jaar geleden hadden we slechts één dommekracht waarvan het hout helemaal vergaan was. Bij de restauratie zou Jan wat oneffenheden in het ijzerwerk wegvijlen, maar dat kon hij wel vergeten. Zo gehard, dat het niet te vijlen was (zie tekening).

We schatten de dommekracht op zeker 150 jaar oud en alles nog hand gesmeed. Het respect voor het oude vakmanschap met zijn grote kennis van materialen en kunde om er mee om te gaan, wordt nog groter als men bedenkt dat men die techniek al zo'n 400 jaar geleden beheerste.

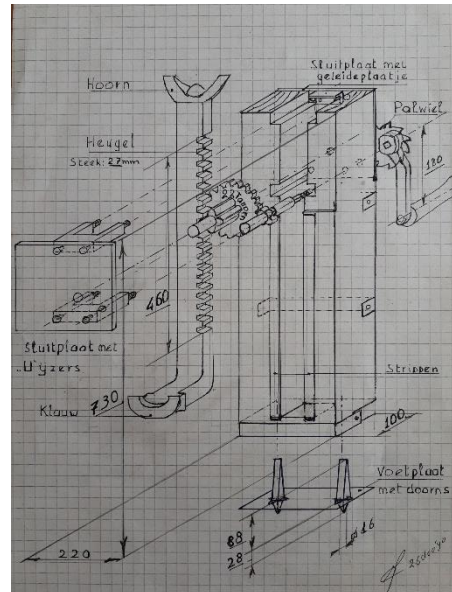
Beschrijving van de dommekracht

Een tandheugel met bovenop een hoorn en onderop een klauw doet

het werk.

Die heugel (stang met tanden) wordt aangedreven door een tandwiel dat weer door een tweede tandwiel wordt bediend. En aan die tweede zit een zwengel. Een klein tandwiel op een groot tandwiel, net als bij een fiets maar dan het kleine vooraan en de grote achter: veel omwentelingen tegen kleine draai geeft veel kracht. Een sommetje (op verzoek verkrijgbaar) leert ons dat de kracht aan de zwengel zestig keer versterkt wordt. Trekt men de wrijving eraf dan kun je met 20 kg aan de zwengel ruim 1000 kg tillen. Met recht een kracht. Inmiddels hebben we er een zestal staan op de molen, waarvan er 4 op de foto staan.

De naam: dommekracht of kelderwind

Dommekracht: dom of tom (Fries) is een oud woord voor as. Askracht dus en de grote houtzaagmolens heetten in de 17^e eeuw dan ook dommekrachten. Kelderwind: als vroeger een schip te water werd gelaten, moest het van achter opgetild worden. Dat deed men met een slagbed. Een lange plank met opstaande randen, ingesmeerd met kaarsvet en grafiet (kaarsroet) en aan iedere zijde van een groot blok (ram) 3 of 4 man aan een touw en rammen maar. Dat tegen een grote keg/wig onder de kiel. Keilen of kelderen heette dat. In plaats van rammen werd dat later met een dommekracht of keilen door winden (is oud woord voor draaien) gedaan. Dat is dus kelderwind.

Zo'n volmaakt werktuig dwingt respect af voor het vernuft en vaardigheden van onze voorouders op molens, scheepswerven en bouwplaatsen. Knechten die o.a. woonden in huisjes zoals nog resteren in de Glippe.

De dommekrachten worden door de vrijwilligers nog regelmatig gebruikt om zware boomstammen te kantelen en op te tillen, zoals te zien is op de foto.

Onze producten

Zoals wel vaker sluiten we even af met een foto van onze producten. De tuinbanken zijn inmiddels bekend en worden veel

besteld, maar we maken ook veel kleine meubeltjes, zoals krukjes, bijzettafeltjes, borrelplanken en ga zo maar door. Hierbij een impressie, is het geen pracht?

De molen is overigens weer geopend voor publiek. Alle zaterdagen van 9:00 tot 17:00 uur.

Jan & Arjan

